

DE TWEE OPVOLGENDE GENTSCHEN « PORTUS »

Het is een voor de Vlaamsche gewesten bijzonder interessant vraagpunt of er vóór de invallen der Noormannen een eerste stad Gent bestaan heeft. Volgens prof. H. Pirenne zijn de groote Vlaamsche steden immers een nieuwigheid van de X^e en XIe eeuwen, terwijl tevoren slechts Atrecht en Doornik in het latere Vlaamsche kader vegeteerden. Vanaf het begin der X^e eeuw is er inderdaad zonder eenigen twijfel een *portus Gandensis* aan het groeien, zoodat we in het gebeurlijk geval van een eerste en een tweede zouden kunnen spreken.

Dienaangaande bestaan er twee opinies. De bekende Weensche historicus A. Dopsch ziet in dit eerste Gent een der belangrijke handelsoorden der IXe eeuw (1), waar zelfs een jaarmarkt zou bestaan hebben (2), en dat het eindpunt van een drukke « Verkeerslinie » op Parijs zou geweest zijn (3). De Gentsche hoogleeraar, prof. H. Van Werveke, staat uiterst nuchter tegenover die grootscheepsche opvatting van zijn Oostenrijksche collega, vindt slechts een eenig « heel zwakke spoor van handelsbedrijvigheid te Gent in de IXe eeuw » (4).

De kwestie verdient nader bekeken te worden daar hierdoor een aspekt der Vlaamsche geschiedsbeschou-

1) DOPSCH (A.), *Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit, vornehmlich in Deutschland* (2. Aufl. — Weimar, 1921-1922, in-8°), II. T., S. 203.

2) *Ib.*, S. 235-236.

3) *Ib.*, S. 206.

4) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studien betreffende de oudste geschiedenis van de stad Gent* (Universiteit te Gent: Werken uitgegeven door de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren, 69^e aflevering. — Antwerpen, Parijs & Amsterdam, 1933, in-8°), bl. 41-44.

wing, die het toekomstig Vlaamsche kader vóór 850 als een stedenloos gebied, behalve dan in het uiterste Zuiden en in het Oosten, voorstelt (1), in het gedrang komt. Verder, daar draperie en ontstaan der Vlaamsche steden innig verbonden schijnen te zijn, zoodanig dat het eerste door het laatste gedetermineerd wordt (2), heeft dit onderzoek nog als gevolg een element te verstrekken inzake het ontstaan der lakenfabrikage in onze gewesten als grootnijverheid, werkend voor vreemde markten (3). De indruk die men bij een overzicht der bronnen, die bij deze studie kunnen betrokken worden, verwerft, is mijns inziens wel dat de eerste geleerde, A. Dopsch, in zijn beoordeeling van het vroeg IXe eeuwse Gentsche *portus* ontegensprekelijk overdreven, laatstgenoemde, H. Van Werveke, echter de voorhanden zijnde gegevens alleszins te sterk geminimaliseerd heeft.

Na de teksten over dit eerste Gentsche *portus* ter hand genomen en de verworven kennis omtrent die vroegtijdige agglomeratie gebundeld te hebben, rijst als van zelf sprekend de vraag: in welke verhouding staat het tweede Gent van na 900 tot die voorafgaande stadsvorming? Is er tusschen beide fenomenen, zooals men verondersteld heeft, continuïteit (4) of integendeel een gaping, of m. a. w. wat verdient meer den nadruk:

1) De meest recente: SPROEMBERG (H.), *Die Entstehung der Grafschaft Flandern. T. I: Die ursprüngliche Grafschaft Flandern (864-892)*, (Historische Studien... herausgeg. von Dr. Em. Ebering: Heft 282. — Berlin, 1935, in-8°).

2) LAURENT (H.), *Un grand commerce d'exportation au Moyen Age. La draperie des Pays-Bas en France et dans les pays méditerranéens (XIIe-XVe siècle)*, (Paris, 1935, in-8°), p. 39; ook ESPINAS (G.), *L'exportation méridionale de la draperie des Pays-Bas. A propos d'un livre récent* (Revue historique, t. LXVI, 1935), p. 315 (p. 7 van den overdruk).

3) De in n. 2 vernoemde schrijvers situeeren, zooals bekend, dit ontstaan der stedelijke draperie in Vlaanderen in de tweede helft der XIe eeuw.

4) ROLLAND (P.), *De l'économie antique au grand commerce médiéval. Le problème de la continuité à Tournai et dans la Gaule du Nord* (Annales d'histoire économique et sociale, t. VII, 1935), p. 276-277.

het voortdurende element (natuurlijk zoo er zulk een is!) in die twee opvolgende Gentsche *portus*, ofwel het andere en nieuwe (1)? Daardoor vervalt deze bijdrage logischerwijze in twee helften: hoe zit het feitelijk met dit eerste Gent, eenerzijds; is er een verband en welk tusschen die twee opvolgende Gentsche *portus*, anderzijds.

* * *

Zooals bekend hebben de beide Gentsche Benediktijnerkloosters, Sint-Baafs en Sint-Pieters, mekaar in de X^e en XIe eeuwen uit broodnijd heftig bekampt (2). Met behulp van geïnterpoleerde heiligenlevens (3), bewerkte diplomas (4), zelfs kersversch geschapen relikwieën (5), dokumenten (6) en grafsteenen (7), staafden of ondermijnden de monniken de wederzijdsche stellingen inzake: oudste stichting, begraafplaats van den eersten, gemeenschappelijken abt, e. d. m. Zooals afdoende bewezen voor de uitdrukking *castrum Gandavum* wisten die X^e-XIe kloosterlingen zelf niets nauwkeurigs omtrent den toestand van honderd of hondervijftig jaar vroeger (8). Dit zal geen verwondering baren als men bedenkt dat er door de Noordsche invallen

1) VAN WERVEKE (H.), *Histoire de Tournai* (Revue belge de Philologie et d'Histoire, t. XV, 1936), p. 1139-1140.

2) HOLDER-EGGER (O.), *Zu den Heiligengeschichte des Genter St. Bavoskloster* (Historische Aufsätze dem Andenken G. Waitz gewidmet, S. 622-666. — Hannover, 1886, in-8°).

3) Zoo de *Vita sancti Bavonis* (zie verder bl. 59).

4) SABBE (Et.), *Deux points concernant l'histoire de l'abbaye de Saint-Pierre de Gand (X^e-XIe siècles)*, (Revue Bénédictine, t. XLVII, 51e année, 1935), p. 52-62; tevens ook *Id.*, *Étude critique sur le diplôme d'Arnoul 1er, comte de Flandre, pour l'abbaye de Saint-Pierre à Gand (941, juillet 8)*, (Études d'histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne par ses anciens élèves, p. 299-330. — Bruxelles, 1937, in-8°).

5) Zoo voor Sint-Baafsabdij den H. Landoald uit Wintershoven en den H. Macharius, zgn. bisschop van Antiochië.

6) De pauselijke bullen, enz. die den stichtingsdatum der abdijen tot rond 610 moesten opvoeren.

7) Die van den H. Florbert, eerste abt der beide kloosters.

8) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 22-23.

een gaping in de abdijschiedenis ontstaan is, reikend voor Sint-Baafs van 851-879/880 tot kort na 892 (1) en voor Sint-Pieters van waarschijnlijk 879-880 tot 891-892 (2). Buiten enkele relikwieën (3), een paar charters (4) en handschriften (5), werd niets uit de vernielde kloosters gered (6), terwijl de gemeenschappen na enkele jaren ballingschap in Noord-Frankrijk uiteengevallen zijn en hun goederen volkomen werden gesekulariseerd (7). Deze breuk in de traditie verklaart ruimschoots het opvallend vage en tegenstrijdige in die X^e en XIe eeuwse bronnen der Gentsche kloosters wat den toestand van vóór 851-879 betreft. Het spreekt in deze omstandigheden van zelf dat voor een oordeelvorming nopens dit eerste Gentsche *portus* slechts gelijktijdige bronnen mogen betrokken worden: deze alleen, als polemiekvrije gegevens, zijn in staat den waren toestand te ontsluiëren.

Een dergelijk stevig vertrekpunt, zelfs voor de minimalistische stelling in deze, is de vermelding in het *Martyrologium* van Usuard, ontstaan in het derde kwart

1) BLOCKMANS (Fr.), *Het Gentsche Stadspatriciaat tot omstreeks 1302* (Rijksuniversiteit te Gent: Werken uitg. Fac. Wijsbeg. & Lett., 85^e afl. — Antwerpen & 's Gravenhage, 1938, in-8°), bl. 61, n. 6 en bl. 105 en n. 6-7.

2) *Ib.*, bl. 105, n. 5.

3) Voor de Sint-Baafsabdij die van den H. Bavo en die van de H. Veerle.

4) Zoo de origineele diplomas van keizer Lodewijk den Vrome en van Karel den Kale, koning van Frankrijk, evenals waarschijnlijk een polyptiek voor Sint-Baafs; een cartularium en een polyptiek, prototype van het X^e eeuwse *Liber Traditionum*, benevens enkele precaria-akten van Einhard, voor Sint-Pieters.

5) Zoo waarschijnlijk uit Sint-Baafs het formulier met, naast enkele andere, Einhards brieven.

6) Een *Ratio fundationis* van Sint-Pieters, dateerend waarschijnlijk van omstreeks 825, moet ook alzoo te loor gegaan zijn: GRIERSON (Ph.), *The early abbots of St. Peter's of Ghent* (*Revue Bénédictine*, t. XLVIII, 1936), p. 136 en p. 139.

7) Sint-Pieters waarschijnlijk ten voordeele van Boudewijn I, waarschijnlijk graaf van Vlaanderen, Sint-Baafs van Adelelm, graaf van Laon.

van de IXe eeuw, van *In portu Ganda, [festum] sancti Bavonis confessoris* op 1 Oktober (1). Dit beteekent dus: op den eersten dag der tiende maand wordt in het Gentsche *portus* het feest van den H. Bavo, belijder, luisterrijk herdacht. Gezien den aard van deze bron is die regel van kapitaal belang ! Immers, vooraleer in een soortgelijke opsomming van de overal gevierde Heiligen een zulkdanige vermelding opgenomen wordt, moet de vereering van dien bepaalden Heilige reeds een zekere bekendheid verworven hebben, m. a. w. al een heel aantal jaren bestaan hebben, en aan de ver- noemde plaats als verbonden zijn. Men is derhalve gerechtigd de economische werkelijkheid in dien ééne regel weergegeven, met een halve eeuw of misschien zelfs nog meer te antidateeren, wat de verdere feiten zullen komen staven. De plaats waar die Heiligenvereering plaats grijpt, wordt *portus Ganda* genoemd. Het woord *portus* beteekent, zooals geweten : plaats waar handelaars hun waren veilig kunnen opslaan, zij zich 's Winters vestigen, weldra, vermits dit gewoonlijk aan een waterloop gebeurde, aanlegplaats en (binnen) haven (2). Dit schildert voldoende het handelskarakter der nederzetting waar den H. Bavo vereerd werd. Deze plaats is verder *Ganda* genoemd, wat in de oudere teksten wordt teruggevonden. Vermits er te Gent (3) inderdaad een abij bestaan heeft waar de H. Bavo begraven lag (4), de Sint-Baafsabdij namelijk, is het

1) USUARDUS MONACHUS, *Martyrologium* (Acta Sanctorum Bolland., Juni, t. VI), p. 513.

2) PIRENNE (H.), *Histoire de Belgique*, t. I (5e éd. — Bruxelles, 1929, in-8°), p. 188 en n. 3.

3) In de eerste helft der IXe eeuw luidt de naam *Ganda*, waarvan het hoedanigheidswoord *Gandavus*; in de X^e eeuw en later is de naam *Gandavum* met een nieuw hoedanigheidswoord *Gandensis*.

4) Eerste vermelding, 13 April 819: SERRURE (C. P.), *Cartulaire de Saint-Bavon à Gand: 655-1255* ([Gand, 1836-'40], in-4°), p. 2-3, n° 3.

onwederlegbaar dat in deze tekst uit het *Martyrologium* van Usuard van dit eerste Gentsche *portus* gewaagd wordt.

Een ouder, bijzonder interessant gegeven daarover verstrekt Einhard, de bekende biograaf van Karel den Groote en leekeabt der beide Gentsche kloosters (1), in zijn *Translatio et miracula SS. Marcellini et Petri*, opgesteld in 830. Ter redaktie van voornoemd opus was hem een boekje uit de Sint-Baafsabdij, gelegen aan de Schelde, op de plaats *Ganda* genoemd, waar deze stroom de Leierivier opneemt, bezorgd geworden. Einhard, die zijn beide kanunnikengemeenschappen meermalen met eigen oogen aanschouwd had (2), is een autoriteit van onbetwifelbaar gezag voor wat de Gentsche topografie van toen aangaat. Volgens hem ligt de Sint-Baafsabdij dus *in loco Ganda* (3). Het verband met de vermelding in Usuards *Martyrologium* is opvallend : dat te *Ganda* St. Baafs in 850-875 vereerd wordt is voortaan zeer begrijpelijk daar men reeds voor 830 verneemt dat in die agglomeratie een klooster, aan dien Heilige gewijd, gelegen was. Waar echter de jongere tekst het ekonomisch nauwkeurige *portus* bezigt, gebruikt Einhard het veel vagere *locus*. Het blijft dus een feit : in 830 bestaat er een bevolkingsagglomeratie, *Ganda* genoemd, waarvan het ekonomisch karakter steeds duidelijker aan het licht treedt, zoodat diezelfde plaats in 850-875 als *portus* kan bestempeld worden. Wat de ligging van dit eerste Gent aangaat, we kennen die uiterst precies. Die vroege nederzetting lag aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, rondom of bij de Sint-Baafsabdij, dus op den linkeroever der waterloopen.

1) Over hem in verband met Gent : GANSHOF (F. L.), *Eginhard à Gand* (Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand, 34e année, 1926, p. 13-33).

2) Minstens in Maart/April 830, ofschoon andere bezoeken tevoren en nadien aanwijsbaar zijn.

3) EINHARDUS, *Translatio et miracula SS. Marcellini et Petri*, éd. WAITZ (G.), (M. G. H., SS., t. XV, 1), p. 260. r. 17-19.

Ditzelfde eerste Gent vinden we hoogerop nog eenmaal terug. In 811 inspekteert Karel de Groote *in loco, qui Gand vocatur*, de vloot die hij er tegen de Noormannen had laten bouwen (1). In het licht van het bovenstaande is dit gegeven niet voorbij te gaan met: «Dit sluit echter evenmin het bestaan van een handelscentrum in. Met die vloot had men enkel oorlogsdoeleinden voor» (2). In de eerste plaats laat deze tekst me toe te bevestigen dat de antideatering van *portus Ganda* uit 850-875 naar ongeveer 800 gerechtvaardigd was, met dit voorbehoud: in die halve eeuw wint de vlek meer en meer aan belang. Er is verder nog het volgende. Is het mogelijk dat Gent door den grooten keizer wegens zijn strategische positie voor den bouw dier vloot verkozen werd (3), toch sluit dit niet uit dat er *in loco ... Gand* een heel aantal menschen moeten gewoond hebben die verstand hadden van scheepsbouw en zeevaart. Inderdaad, de vasteland-mogendheid die het Frankische Rijk in de IXe eeuw was, moet te Gent voldoende talrijke geschoolde scheepstimmerlieden en zeelui geweten hebben om die opdracht, in een beperkt tijdsbestek uit te voeren, aan dit *locus* toe te vertrouwen. Deze passus der *Annales regni Francorum* is dus niet zoo betekenisloos als voorgesteld! Het is te veronderstellen dat in normale omstandigheden die gespecialiseerde werkkraft door de vischvangst (4)

1) *Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829. qui dicuntur Annales Laurissenses majores et Einhardi*, ed. KURZE (Fr.), (M. G. H., SS. rer. Germ. in usum scholarum. — Hannoverae, 1895, in-8°), p. 135, *sub anno*.

2) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 42.

3) Boulogne s/M, dat nochtans lang niet dezelfde beveiliging tegen de Noormannen bood, werkte toch eveneens aan een dergelijke taak! Karel de Groote had er een pas herstelde vuurbaak gaan "inhuldigen", toen hij Gent bezocht: *cf. supra*, n. 1.

4) Eerste vermelding van omstreeks het jaar 1000: *Miraculorum sancti Bavonis libri tres*, ed. HOLDER-EGGER (O.), (M. G. H., SS., t. XV, 2), lib. I, cap. 1, p. 593, r. 39-41.

en de groeiende economie der vlek werd opgeslorpt (1).

Het staat dus vast: in de eerste helft der IXe eeuw bestaat er een eerste stad Gent, met de Sint-Baafsabdij als zwaartepunt, die zich in dit tijdsbestek opmerkelijk ontwikkelt. Van *locus Gand* (811) geraken we over *locus Ganda* (830) tot eindelijk *portus Ganda* (850-875).

Onderzoeken we nu met die verworven wetenschap andere teksten uit diezelfde periode. In de eerste plaats de *Vita S. Bavonis*, opgesteld waarschijnlijk onder het leekeabbatiaat van Einhard, tusschen ongeveer 819 (2) en 12 Maart 840, door een monnik der Sint-Baafsabdij. Deze bron beweert dat de H. Bavo begraven werd *in loco qui dicitur Gandavum castrum, cujus nunc cenobium aperte vocatur Ganda* (3). Is het door vergelijking (4) mogelijk de laatste zinsnede als een X^e-XIe eeuwse glosse te beschouwen (5), *Gandavum castrum* integendeel blijkt oorspronkelijke tekst te zijn (6). In het licht van onze kennis van het eerste Gentsche *portus* blijkt dit *locum ... Gandavum castrum* een nieuwe vermelding van de vroegste stad Gent uit te maken. Dat de H. Aman-dus er, volgens den onbekende schrijver, een kerk, gewijd aan den H. Petrus, oprichtte, stemt volkomen overeen met wat de teksten leeren (7): op 13 April 819 zegt keizer Lodewijk de Vrome dat de Sint-Baafsabdij ter eere van den prins der apostelen gesticht werd (8),

1) Cf. *infra*, bl. 63-69; het Noorden was een der weinige, ekonomisch bloeiende gedeelten van het Karolingische Rijk: PIRENNE (H.), *Mahomet et Charlemagne* (Paris & Bruxelles, 1937, in-8°), p. 215-217.

2) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadpatriciaat*, bl. 104, n. 8.

3) *Vita Bavonis confessoris Gandavensis*, ed. KRUSCH (B.), (M. G. H., SS. rer. Merov., t. IV), p. 545, r. 25-27.

4) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 18 en n. 2.

5) Het oudste handschrift dateert van het einde der X^e of het begin der XIe eeuwen, dus volop uit de strijdperiode!

6) De uitdrukking komt trouwens nog elders in de *Vita* voor: p. 537, r. 5-6; p. 538, r. 32-33; p. 540, r. 16.

7) In tegenstelling dus met VAN WERVEKE (H.), *op. cit.*, bl. 17.

8) Cf. *supra*, bl. 56, n. 4: de schrijver heeft zijn uitdrukking

terwijl Einhard in 830 geleerd heeft dat dit Sint-Baafsklooster *in loco Ganda* gelegen was (1), die twee inrichtingen trouwens aan de samenvloeiing van Leie en Schelde (2). Moest de *passus cujus ... Ganda* uit de *Vita S. Bavonis* geen latere glosse blijken te zijn, dan heeft men een overduidelijke uitleg van de door mij uit andere teksten afgeleide topografische voorstelling van het eerste Gent ten overstaan der Sint-Baafsabdij. Ik druk er echter op : broodnoodig is die zinsnede hier niet !

Daar Milo, monnik te Sint-Amands (Elnone), in zijn *Vita metrica S. Amandi*, van 845-855, deze *Vita S. Bavonis* bezigt en *castrum* als bevolkingsagglomeratie opvat (3), is m'n interpretatie van *castrum Gandavum* = eerste Gentsche *portus* gedekt. Dat dezelfde schrijver in zijn *Suppletio Milonis*, uit 855-873, de Sint-Pietersabdij eveneens *in castro Gandavo* situeert (4), moet waarschijnlijk op rekening van zijn onkunde van de lokale topografie geschoven worden. Inderdaad, Milo levert hier werk van eigen inspiratie, nl. de lijst der door den H. Amandus gestichte abdijen : Sint-Baafs vernoemt hij niet, waarschijnlijk wegens verwarring met Sint-Pieters of misschien uit oorzaak der verwoesting (en verdwijning ?) van dit klooster door de Noormannen in 851 (5). Dat hij verder *Blandinium* per vergissing in het eerste Gent plaatst, is meer dan begrijpelijk ; immers, uit zijn eigen *Vita metrica S. Amandi* wist hij dat er te Gent door den H.

mogelijk wel aan dit diploma ontleend (de tekst is immers van tusschen ongeveer 819-840 !). Hetzelfde op 11 Okt. 864 : *cf. infra*, bl. 62 en n. 4.

1) *Cf. supra*, bl. 57, n. 3.

2) Daarnaast *infra*, bl. 62 en n. 4 : diploma van Karel den Kale.

3) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studien*, bl. 16-17.

4) Ed. KRUSCH (B.), (M. G. H., SS. rer. Merov., t. V), p. 450, r. 12-13.

5) VOGEL (W.), *Die Normannen und das Fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie (799-911)*, (Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neuern Geschichte, herausgegeben von K. Hampe, E. Marcks und D. Schäfer : 14. Heft. — Heidelberg, 1906, in-8°), S. 130.

Amandus een kerk ter eere van den prins der apostelen (Sint-Baafsabdij) gegrondvest werd (1). Daar *Blandinium*, zoo goed als *Ganda*, die voorwaarde vervult (2) en verder de naam der laatstgenoemde abdij identisch is met dien van het eerste Gentsche *portus* (3), zoodat, vooral voor een oningewijde (zooals Milo waarschijnlijk als monnik te Sint-Amands wel was), uiterst gemakkelijk verwarring kon ontstaan, ligt een verkeerd aaneenkoppelen hier gegevens voor de hand ! Dat de X^e-XIe eeuwse Sint-Pieterlingen, die zelf van den toestand uit de eerste helft der IXe eeuw niemendal afwisten, die vergissing in hun strijd met de Sint-Bavelingen hebben uitgebuit, vermindert in niets de verwarring van een onbevoegd auteur (4).

Is de X^e-XIe eeuwse historiografie in de beide Gentsche abdijen ontsproten slechts met veel omzichtigheid te benaderen (5), de oorkonden der Sint-Baafsabdij, in zooverre bewaard (6), zijn ongeveer gansch van die *bella diplomatica* gevrijwaard gebleven (7). Zoo

1) Cf. *supra*, bl. 60, n. 3.

2) Sint-Pietersabdij was immers aan de H. Petrus en Paulus opgedragen !

3) Cf. *supra*, bl. 55-59.

4) De oorkonde van Karel den Kale voor Sint-Pieters van 13 April 870, *Blandinium in vico Gandavo* plaatsend, dient hier buiten beschouwing gelaten als fel geïnterpoleerd in de X^e of XIe eeuwen: PROU (M.), *Examen d'un diplôme de Charles le Chauve pour Saint-Pierre de Gand* (Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, t. LXXXIV, 1920, p. 41-63). Cf. daarbij: SABBE (Et.), *Etude critique sur le diplôme d'Arnoul Ier*, p. 25-29.

5) Cf. *supra*, bl. 54-55.

6) Ik bereid een studie voor inzake de *Deperdita van vóór het jaar 1000 betreffende de Sint-Baafsabdij nevens Gent*, waardoor er, na koppeling met de bewaarde handvesten, een opvallende symmetrie tusschen de oorkonden der beide Gentsche abdijen, ten voordeele van de echtheid van het meeren-deel der door prof. O. Oppermann aangevallen documenten van Sint-Pieters, ontstaat.

7) Tot 1255 gewoonlijk goed uitgegeven door SERRURE (C. P.), *Cart. de Saint-Bavon*; voor de latere periode komen de documenten uit Gent, Rijksarchief, fonds Sint-Baafs en Bisdom, naast *ib.*, Archief der Sint-Baafskathedraal, fonds Sint-Baafsabdij, vooral in aanmerking.

bezit dit klooster o. m. twee origineele diplomas uit de IXe eeuw (1), het eene van Lodewijk den Vrome (13 April 819), het andere van Karel den Kale (11 Oktober 864). In het eerste wordt de Sint-Baafsabdij als volgt omschreven (2): ... *Einhardus, abba ex monasterio quod dicitur Ganda, quod est situm in pago Brachbantine, constructum in honore sancti Petri, principis apostolorum, ubi etiam sanctus Bavo, confessor Christi, corpore requiescit, ...* (3); in het tweede heet het: ... *Adelelmus comes, qui et largitu nostro rector monasterii Sancti Petri et Sancti Bayonis, quod vocatur Ganth, super fluvium Scalthsiti, ...* (4). Het blijkt dus onweerlegbaar dat het Sint-Baafsklooster in de IXe eeuw *Ganda*, zooals de Sint-Pietersabdij *Blandinium*, werd genoemd. Of het de vroegste Gentsche agglomeratie (waarvan den geboortedatum niet gekend is!), de abdij omsluitend, is die haar naam aan het klooster gegeven heeft, of dit aan de jonge (?) stad, is m. i. niet uit te maken (5). Dit verschijnsel beantwoordt slechts aan een tamelijk algemeene tendens der Hooge Middeleeuwen (6), terwijl die eenige naam voor de twee verschillende in-

1) De IXe en X^e eeuwse handvesten zullen kritisch onderzocht worden voor wat hun authenticiteit betreft in m'n *De Karolingische diplomas der Sint-Baafsabdij nevens Gent*.

2) Ik bezig steeds de met de origineelen gekollationeerde tekst.

3) SERRURE (C. P.), *Cart. de Saint-Bavon*, n° 3, p. 2.

4) *Ib.*, n° 4, p. 4.

5) De *Vita Amandi episcopi*, ed. KRUSCH (B.), (H. G. H., SS. rer. Merov., t. V), p. 436, r. 17-18, en de *Vita Eligii episcopi Noviomagensis*, ed. *id.*, (*ib.*, t. IV), p. 695, r. 15, beide uit het eerste vierde der VIIIe eeuw, kennen respectievelijk een *pagus Gandaus* en een *municipium Gandensem*. Of dit echter in verband staat met het eerste Gentsche *portus* of zelfs met de Sint-Baafsabdij?

6) De geestelijke inrichting aan de agglomeratie: Saint-Amand voor Elnone, Saint-Omer voor Sithiu; voor andere plaatsen, zooals Atrecht met de beroemde Sint-Vaastabdij, greep die naamverschuiving echter niet plaats.

richtingen in de X^e en XIe eeuw niet weinig tot de onpreciese voorstellingen der Gentsche monniken heeft bijgedragen !

Blijft nu nog de briefwisseling van Einhard, leekeabt der beide kloosters, van naderbij bekeken te worden. Zooals bekend is die in een formulier bewaard dat, waarschijnlijk door een monnik van Sint-Baafs, omstreeks het midden of zelfs in het derde kwart der IXe eeuw werd aangelegd of gekopieerd (1). Een eerste opvallend feit: *Ganda* (eerste Gentsche *portus* of Sint-Baafsabdij) wordt hier nooit vernoemd, wat mogelijk verband houdt met het karakter der verzameling of, m. i. met meer waarschijnlijkheid, wegens den aard van den afzender. Als LEEKEABT der beide Gentsche kloosters richt Einhard zich tot zijn ambtenaren aldaar (2), specificiert de betrokken bezitting (3) of noemt ze globaal als het om de twee samen gaat (4). Eenmaal worden die naast mekaar vernoemd en dan heet het *Sanctum Bavonem* en *Blandinium monasterium* (5). In drie andere brieven noemt Einhard zijn Gentsch bezit steeds *Sanctum N.* (6), zoodat terecht mag verondersteld worden dat het hier om de Sint-Baafsabdij gaat.

In Maart-April 830 (7) begeeft Einhard zich van uit Aken over Maastricht naar Compiègne op weg, doch maakt halt te Valenciennes omdat hij aarzelt zich voor een der strijdende partijen, keizer Lodewijk den Vrome of zijn zoon Lotharius, uit te spreken. Hij maakt gebruik van een schip, dat hij daar aantreft, om zich langs de

1) Te Laon in de bibliotheek van de kathedraal door de Sint-Bavelingen bij hun terugkeer naar Gent achtergelaten; nu Parijs, Bibliothèque Nationale, Section des Manuscrits, Latin n° 11.379. Uitgegeven als *Einharti Epistolae* door HAMPE (K.), (M. G. H., Epist. Karol. aevi, t. III, p. 105-145. — Berolini, 1899, in-4°).

2) *Einharti Epist.*, n° 26, p. 122; n° 55-56, p. 137.

3) *Ib.*, n° 13-15, p. 116-118.

4) *Ib.*, n° 23, p. 121; n° 51, p. 135.

5) *Ib.*, n° 55, p. 137, r. 16-17.

6) *Cf. supra*, n. 3.

7) *Ib.*; de dateeringen zijn van den uitgever.

Schelde naar zijn bezitting *Sanctum N.* (Sint-Baafsabdij) te begeben en daar het verloop van den strijd af te wachten. Dit feit illustreert zeker niet het bestaan eener « Verkehrsline » à la Dopsch, beteekent m. i. echter toch ook weer meer dan de doodnuchtere vaststelling der mogelijkheid te water van de Noord-Fransche stad naar Gent te kunnen geraken(1) ! Immers, het is toch wel opmerkenswaardig dat in den zoogenaamden bloeitijd van de gesloten, domaniale ekonomie het als normaal voorkomt dat er een scheepvaartverbinding tusschen die twee steden bestaat, gaande over het tusschen beide gelegen Doornik (2). Er is daarvoor slechts één uitleg mogelijk : de stedelingen dier verschillende *portus* drijven onderling handel, hoe gering die dan ook, in vergelijking met later, is. De schipper van Einhards vaargelegenheid begeeft zich waarschijnlijk naar *Ganda*-stad, waar zijn beroepsinteresse hem roept ; Einhards doel echter is de gelijknamige abdij, in of bij dit Gentsche *portus*, waarvan hij leekeabt is.

Van de bewoners van dit eerste Gent hooren we uit Einhards brieven nog wat meer. Op het einde van 832 protesteert hij bij een *missus dominicus A.* omdat van zijn mannen, die de leekeabt hier in de streek had, de heerban was geeischt geworden, terwijl zij zich feitelijk slechts naar 's keizers bevelen gedragen hadden door de kust te bewaken (3), met gunstig resultaat (4). Het is waarschijnlijk dat men zich hier tegenover de voortzetting van de door Karel den Groote ontworpen kustverdediging bevindt, die vooralsnog met een zeker sukses het land tegen de Noordsche invallen beveiligde. Scheepsbouw en zeevaart, handelsverbinding stroomopwaarts van de Schelde, kustbescherming en eindelijk *portus* : er lijkt wel een logisch

1) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 43.

2) Zie daarvoor voor die periode: ROLLAND (P.), *De Économie antique...*, p. 246-267.

3) *Einharti Epist.*, n° 23, p. 121.

4) *Ib.*, n° 51, p. 135.

doorlopende lijn vanaf 811 tot 850-875 te ontwaren te zijn!

Die bewoners van de streek hier, en dus waarschijnlijk ook van *Ganda*, de agglomeratie rondom of bij Sint-Baafsabdij, zijn *homines* van den leekeabt (1). Of het hier om de totale stadsbevolking gaat of slechts om een min of meer aanzienlijke breuk er van, ontsnapt. Dientengevolge heeft Einhard ook een jaarlijksche cijns van die menschen te innen: zoo vaardigt hij den priester Willibald af om dien *tam apud Sanctum Bavonem quam in Blandinio monasterio* te ontvangen, waarvoor hij zijn lokale vertegenwoordigers (2) dan ook onderrichtingen overmaakt (3). Het is dus waarschijnlijk dat die eerste stad Gent ongeveer de juridische structuur bezat van het XIe - vroeg XIIe eeuwse Atrecht: gebouwd op grond der Sint-Baafsabdij (4), terwijl de bewoners door een zekere band van hoorigheid (alle of grotendeels?) aan den leekeabt gebonden waren (5). Ofschoon het niet bepaald wordt welke soort cijns Einhard op de bewoners dezer streek hief, toch is het m. i. waarschijnlijk dat het een hoofdelijke was daar hij geen gewag maakt van gronden doch steeds spreekt eenerzijds van *homines nostri* (6), anderzijds van cijns te ontvangen *ab hominibus nostris* (7). Opmerkenswaardig is ook nog dat die cijns tot het deel der kloosterinkomsten behoorde

1) *Cf. supra*, bl. 64.

2) *Einharti Epist.*, n° 26, p. 122: reeds vóór Okt. 833 vermeld.

3) *Ib.*, n° 55, p. 137.

4) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 34-40; in het Gentsche was al wat op den linkeroever van de Leie en, vanaf de samenvloeiing, ook van de Schelde lag aan Sint-Baafs, op den rechteroever aan Sint-Pieters; dit waarschijnlijk reeds sedert ongeveer 719, eerste scheiding der beide abdijen: GRIERSON (Ph.), *The early abbots of St. Bavo's of Ghent* (Revue Bénédictine, t. XLIX, 1937), p. 61.

5) Voor de toestand te Atrecht: MONIER (R.), *L'administration et la condition juridique des habitants de la ville d'Arras au XIIe siècle* (Mélanges Paul Fournier, p. 551-564. — Paris 1929, in-8°).

6) *Cf. supra*, bl. 64, n. 3 en 4.

7) *Cf. hier* boven, n. 3.

dat de leekeabt zich had voorbehouden. Een zeker parallelisme met den toestand van rond 941, valt dan ook niet te ontkennen, ofschoon het m. i. om twee gansch verschillende zaken gaat (1). Een tweede feit dat het aanstippen verdient: die cijns wordt *in bono argento* betaald! Minstens voor wat *Ganda*-stad betreft, illustreert dit treffend het uitgesproken economisch karakter dier agglomeratie waarvan hooger andere sporen aangegeven werden.

Einhard, als hij niet te Gent was, ontving min of meer regelmatig gezanten, *vasalli nostri* (2) of *homines nostri* (3) noemt hij ze, die hem verslag uitbrachten over den gang van zaken of zelfs brieven van zijn zaakgelastigden overmaakten (4). Het is met zulk een afvaardiging dat hij waarschijnlijk zijn plaatsvervangers alhier verzocht hem een *soumata* was, als ze *post missam Sancti Bavonis*, mogelijk naar Seligenstadt, zou terugkeeren, te doen toekomen daar er in de streek waar Einhard vertoefde schaarschte aan die grondstof was (5). Het is verleidelijk in die Bamis een foor te zien (6), vooral dan omdat er vanaf ongeveer het jaar 1000 tot het begin der XIIIe eeuw te Gent inderdaad een foor bestaan heeft (7)! Het bovengeschetste economisch karakter van dit eerste Gent zou derhalve gedubbeld worden door een handelsfenomeen van prima gehalte, m. a. w. het *portus Ganda* zou wel degelijk een Karolingische stad van aanzienlijke beteekenis geweest zijn. Echter, *missa Sancti Bavonis* mag m. i. niet als zoodanig verklaard worden! Einhard bezigt die uitdrukking inderdaad als kronologisch element. t. t. z. na 1 Oktober, precies zooals hij ook *missa*

1) *Cf. infra*, bl. 74-75.

2) *Einharti Epistolae*, n° 56, p. 137.

3) *Ib.*, n° 51, p. 135.

4) *Ib.*, n° 26, p. 122.

5) *Cf. supra*, n. 2.

6) Zooals DORSCH (A.), *Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit*, II. T. S. 236.

7) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 149-159.

Sancti Martini (11 November) gebruikt (1). Voor een leekeabt van het Sint-Baafsklooster is dit immers geenszins verwonderlijk: blijkens het *Martyrologium* van Usuard toch werd in de eerste helft der IXe eeuw den feestdag van den patroon der abdij telkenjare op 1 Oktober luisterrijk gevierd. Te dier gelegenheid werden toen mogelijk, zooals later, vele prestaties in geld of natuur de abdij verschuldigd nagekomen; misschien ook was de afwezige leekeakt door een speciale delegatie bij die grootsche godsdienstige plechtigheid vertegenwoordigd. Die dubbele reden zou de aanwezigheid van Einhards vasallen en hun aftocht na het einde der *missa Sancti Bavonis* volkomen verklaren.

Het beeld dat Einhards korrespondentie aldus van *Ganda* biedt, bevestigt gelukkig hetgeen andere bronnen ons omtrent die agglomeratie hebben voorgehouden, terwijl ze tevens enkele interessante nieuwe gegevens verstrekt. In hetzelfde handschrift dier briefwisseling, afkomstig waarschijnlijk van Sint-Baafsabdij en van een ongeveer gelijktijdige hand (tweede helft der IXe eeuw), komt de kopij van een laatste briefje voor dat, ofschoon niet van Karel den Grooten's biograaf, toch ook weer een belangrijk element ter kennis van het eerste Gent aanbrengt. Iemand had aan een zekere *frater* 5 s. gezonden om een wollen kapje te koopen, terwijl hij hem verzocht het gebeurlijke tekort aan den koop prijs bij te passen met belofte dit later te zullen aanzuiveren (2). Men moet zich eerst de omstandigheden, waardoor dit schrijven in het brievenformulier van Sint-Baafsabdij terecht gekomen is, indenken, om de draagwijdte van deze bestelling van een *cucullus spissus* ten volle te beseffen. Daar dit stuk in het formulier van Sint-Baafs voorkomt, is het waarschijnlijk dat de geadres-

1) *Einharti Epistolae*, n° 5, p. 111, r. 29.

2) *Formulae codicis Laudunensis*, ed. ZEUMER (K.), (M. G. H., Form. — Hannoverae, 1886, in-4°), p. 514, r. 29-33, n° 3.

seerde *frater* een der kanunniken dier abdij was. Wanneer die in de oogen zijner verder af wonende tijdgenooten gemakkelijk aan het gewenschte wollen kapje kon geraken, beteekent dit dat er in zijn nabijheid ruimschoots aankoopmogelijkheid bestond. Oogenblikkelijk identificeert men dan dit gunstige handelsterrein met het *portus Ganda* gelegen aan de poort van de gelijknamige abdij van den *frater*, van welke agglomeratie geweten is dat zij een uitgesproken economisch karakter bezit. Men zou zich dus hier tegenover een oudste spoor van den Gentschen handel in wollen stoffen bevinden! Daar die *panni* toen echter hoofdzakelijk door Friezen verhandeld werden (1), moet men veronderstellen dat die ondernemende kooplui reeds toen het eerste Gent bezochten.

We doen echter nog een stapje verder, ofschoon het ons geheel in het rijk der hypothese brengt. Die «Friesche lakens» werden gewoonlijk in «Vlaanderen» gefabriceerd (2), doch waar en door wie? Mogelijk leverden de gynecceën der wereldlijke en geestelijke heeren een deel van dit exportartikel, ofschoon het nogal tamelijk zonderling aandoet met de gevestigde begrippen die grootgrondbezitters voor den handel op verren afstand te zien produceeren! Ik meen dan ook dat het meer waarschijnlijk is dat het grootste gedeelte van die uit te voeren wollen stoffen door stedelingen, zooals de bewoners van het *portus Ganda*, bijeengebracht of misschien zelfs vervaardigd werden om ze (alle?) aan de Friezen te verhandelen (3). Dit beteekent dus dat 'k

1) PIRENNE (H.), *Draps de Frise ou draps de Flandre? Un petit problème d'histoire économique à l'époque carolingienne* (Vierteljahrschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte, VII. Band, 1909, S. 308-315).

2) Cf. n. 1, en HAEPKE (R.), *Die Herkunft der friesischen Gewebe* (Hansische Geschichtsblätter, Jahrgang 1906, S. 309-325).

3) In tegenovergestelden zin: PIRENNE (H.), *Mahomet et Charlemagne* (Paris et Bruxelles, 1937, in-8°), p. 232.

in dit *cucullus spissus* mogelijk het oudste spoor van de later zoo machtig opgebloeide Gentsche draperie (1) meen te mogen ontwaren !

Hier mag nog het volgende aan vastgeknoopt worden. De onbekende auteur der *Miracula Sancti Bavonis* geeft omstreeks het jaar 1000 een prachtig type van den toenmaligen koopman (2), wiens avontuur hij echter in den tijd vóór de Noordsche invallen plaatst (3).

Eenzoo wordt een geweldige brand uit de periode vóór 851-879/880 aangestipt, waardoor het met lood gedekte dak der abdijkerk smolt (4). Daar dit metaal toen hoofdzakelijk uit Engeland werd aangevoerd (5), bevindt men zich hier tegenover twee feiten die het handelskarakter van dit eerste Gentsche *portus* treffend illustreeren en bekrachtigen. Immers, deze hagiografische gegevens werden hoogstwaarschijnlijk aan een nu verloren mirakelenrelaas van den H. Bavo, dateerend uit de VIIIe-IXe eeuw, ontleend (6) !

Na dit alles mag wel besloten worden : vanaf ongeveer 800 waarschijnlijk bestaat er aan de samenvloeiing van Leie en Schelde in den schaduw der Sint-Baafsabdij een stadsagglomeratie, *Ganda* genoemd, precies

1) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 236-270.

2) Deze *negotiator* werd bestudeerd : VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 45-46 ; *id.*, *Der Flandrische Eigenhandel im Mittelalter* (Hansische Geschichtsblätter, 61. Jahrgang, 1936), S. 9-10, en BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, bl. 146-150.

3) *Miracula S. Bavonis*, ed. HOLDER-EGGER (O.), lib. I, cap. 4, p. 592. r. 13 28. Cf. ook *ib.*, lib. III, cap. 23, p. 597, r. 1-2.

4) *Ib.*, lib. I, cap. 4, p. 592, r. 28-37 ; ook *Annales Sancti Bavonis Gandensis*, ed. PERTZ (G. H.), (M. G. H., SS., t. II), p. 187, r. 24, *sub anno* 813.

5) VAN WERVEKE (H.), *Note sur le commerce du plomb au Moyen Age* (Mélanges d'histoire offerts à Henri Pirenne. — Bruxelles, 1926, in-8°), t. II, p. 658.

6) GRIERSON (Ph.), *Early abbots of St. Bavo's*, p. 30. De heer prof. H. Van Werveke vestigde m'n aandacht op deze onderlijning van het economisch karakter van het Gentsche *portus*, waarvoor hier m'n oprechten dank.

zoals het klooster. De bewoners van dit vroegste Gent doen aan handel en misschien ook wel aan draperie ; gevestigd op grond der abdij en gerekruteerd onder de hoorigen betalen zij een cijns, waarschijnlijk een hoofdelijke, en, wat beteekenisvol mag genoemd, in klinkende munt. De totaalindruk is dat die eerste stadsvorming wel degelijk de betiteling van *portus* uit Usuards *Martyrologium* verdient.

Dit *portus Ganda* heeft echter waarschijnlijk het lot gekend dat in 851 de Sint-Baafsabdij beschoren werd : door de Noormannen wordt alsdan het klooster verwoest (1). Ofschoon het mogelijk is dat, zooals enkele kloosterlingen van Sint-Baafs weerkeerden terwijl de gemeenschap zich in Noord-Frankrijk schijnt gevestigd te hebben (2), een aantal stedelingen hun haardsteden heropbouwden (3), toch moeten de steeds dreigende invallen een heropbloei dier handelsagglomeratie fel in den weg gestaan hebben. Wanneer eindelijk de Noormannen zich in 879-880 blijvend in *Gandavo* neerlaten en van daaruit de streek leegplunderen en afbranden (4), dan zal het lot van het overschot van dit eerste Gent ook wel definitief afgesloten zijn geworden, precies zooals voor de beide Gentsche Benedictijnerabdijen.

1) Cf. *supra*, bl. 60, n. 5.

2) GRIERSON (Ph.), *Early abbots of St Bavo's*, p. 54-57.

3) Op te merken is nochtans dat de vermeldingen van 879-880 aangaande de verwoesting der Gentsche kloosters en het Winterkamp der Noormannen te Gent, de stad niet vermelden: VOGEL (W.), *Die Normannen*, S. 265, en GRIERSON (Ph.), *op. cit.*, p. 56 en n. 6.

4) Cf. n. 3, en GRIERSON (Ph.), *Les annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint Amand: Annales Blandinienses, Annales Elmarenses, Annales Formoselenses, Annales Elnonenses, publiées d'après les manuscrits avec une introduction et des notes* (Commission Royale d'Histoire: Recueil de textes pour servir à l'étude de l'histoire de Belgique. — Bruxelles, 1937, in-8°), p. 13-14, p. 83 en p. 147.

Daarmede verdwijnt de stad Gent voor een aantal jaren uit de geschiedenis.

* * *

Wanneer in het begin der X^e eeuw (1) de kanuniken van Sint-Baafs van uit Laon, waarheen zij gevlucht waren (2), terug naar Gent komen, dan zien zij zich verplicht wegens de verwoesting der voormalige abdij hun relikwieën en andere kloosterschatten *in novo edificata castello aeclesia* te deponeeren (3). Het is van hier uit dat de door Geeraard van Brogne hervormde gemeenschap, na tusschenkomst van Transmaar, bisschop van Noyon-Tournai, bij Arnulf I, graaf van Vlaanderen, op een 30 September het gerestaureerde klooster betreft (4). Welke kerk is hier bedoeld en welke bevolkingsagglomeratie dekt dit *castellum*?

De eerste vermelding van een kerk te Gent, buiten de twee abdijen, slaat op de Sint-Janskerk, de huidige Sint-Baafskathedraal. Inderdaad, volgens een verslag van het optreden van den bisschop van Noyon-Tournai te Gent bij de heroprichting der Sint-Pietersabdij (5),

1) Volgens GRIERSON (Ph.), *Early abbots of St. Bavo's*, p. 60, waarschijnlijk tusschen 911 en 918.

2) Even vóór 851, zooals GRIERSON (Ph.), *op. cit.*, p. 51-54, veronderstelt, en (of) kort vóór 879?

3) *Miracula S. Bavonis*, ed. HOLDER-EGGER (O.), lib. I, cap. 7, p. 593, r. 24.

4) *Ib.*, cap. 10, p. 594, r. 8-13. De *Annales Elmarenenses* hebben op het jaar 939 een gegeven, ontleend waarschijnlijk aan de verdwenen X^e eeuwse annalen van Sint-Baafs, die zelf sterk op de verloren *Annales Blandinienses* (van rond 950) geleken: GRIERSON (Ph.), *Annales de Saint-Pierre et de Saint-Amand*, p. XL en p. 85, r. 7-9: 939. *Sanctus Bavo de castello a Gerardo abbate cum monachis ad monasterium refertur, comitante infinito fidelium populorum cetu*. Hiermede beschikt men over een bron een halve eeuw ouder dan de *Miracula*.

5) De vorm dier oorkonde schijnt terecht aan kritiek te kunnen onderworpen worden.

blijkt het dat Transmaar op 15 April 941 (1) in *portu Gandensi basilicam vulgo congruentem in sancti Johannis Baptistae honore atque beatorum confessorum Vedasti [et] Bavonis* wijdde (2). Volgens een gelukkige interpretatie dier namen zou St. Jan de oorspronkelijke patroon van het portuskerkje (om 900) geweest zijn, terwijl Transmaarden H. Vaast en den H. Bavo er aan toevoegde, den eersten door het feit dat de bisschop voordien prior der Sint-Vaastabdij te Atrecht was geweest, den tweeden wegens de aanwezigheid zijner relikwieën in die Sint-Janskapel (3). Daaruit zou logisch voortvloeien dat *castellum* (939) of *novum castellum* (om 1000) met *portus Gandensis* dient geïdentificeerd te worden. De weergekeerde Sint-Bavelingen zouden dus in de eerste jaren der X^e eeuw hun kostbaarheden in een onaanzienlijk kapelletje, gewijd aan den H. Jan-Baptist en gelegen in de stad Gent, ondergebracht hebben (4).

Echter, lang niet iedereen onderschrijft die nochtans van zelf sprekende identifikatie: (*novum*) *castellum* = tweede Gentsche *portus* (5). Men beweert, m. i. ten onrechte, dat met dit *castellum* het Gravenkasteel met omschrijving (6) bedoeld is. Ongelukkiglijk, de oudste ver-

1) Het jaartal 941 is m. i. boven 942 te verkiezen, daar het charter van 8 Juli 941 van Arnulf I voor Sint-Pieters het tiend voor dit kerkje reeds aan de abdij overdraagt (*cf. infra*, bl. 74, n. 3). Het is waarschijnlijk dat de kerkelijke schenking dier kapel aan het klooster die der inkomsten voorafging.

2) *Liber traditionum Sancti Petri Blandiniensis*, ed. FAYEN (A.), (Cartulaire de la ville de Gand, 2^e serie, t. I. — Gand, 1906, in-8°), n° 62, p. 56, r. 19-22.

3) GRIERSON (Ph.), *Early abbots of St. Bavo's*, p. 58, n. 2 en 3.

4) *Ib.*, p. 57-60; ook zoo BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 108-109 en 145, n. 3.

5) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 19, n. 4, meent *novum castellum* (ong. 1000) en *castrum* (1060) beide als het Gravenkasteel aanduidend te moeten beschouwen, hierin voorgestaan door een heele reeks oudere historici.

6) In de XIIIe eeuw *castrum Gandense*, ofwel *Vetus Urbs, Viesbourch* genoemd: BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, bl. 485, v, en bl. 527, *sub* bl. 485, v.

melding van het grafelijk stadje te Gent (1) dateert pas van 11 Juni 1060 (2), terwijl er alsdan daar een gebiedsplaatsje blijkt te bestaan dat het in 6 Okt. 1111-1115 nog tot niet meer dan *capella Sancte Pharahildis* heeft gebracht (3), terwijl Sint-Jans reeds in 1060 « kerk » blijkt te zijn (4). Bovendien, de betiteling van de agglomeratie waarin de bewaarplaats van de relikwieën van den H. Bavo gelegen was, luidt omstreeks het jaar 1000 *novum castellum*, wat in gedachte een (*vetus*) *castellum* oproept: m. i. de versterking die de graven van Vlaanderen kort na 892 (5) waarschijnlijk op de plaats van het tegenwoordige Gravenkasteel hadden opgericht. Dit wordt bevestigd door het feit dat in den kelder van den meesten toren van het gebouw van 1180 nog zeer aanzienlijke brokstukken van dit fort van het einde der IXe of het begin der X^e eeuwen aangetroffen worden (6). Deze tegenstelling van Oud en Nieuw vindt later haar bekrachtiging in den naam der grafelijke agglomeratie, Oudburg (7), dan wanneer de opgebloeide stad met den economisch kenmerkenden naam *portus*

1) Pas in 1273-74 bij de stad Gent ingelijfd: VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 73.

2) *Miracula S. Ursuari in itinere per Flandriam facta*, ed. HOLDER-EGGER (O.), (M. G. H., SS., t. XV, 2), par. 18-19, p. 841.

3) VERCAUTEREN (F.), *Actes des comtes de Flandre: 1071-1128* (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis: Verzameling van de Akten der Belgische vorsten. — Bruxelles, 1938, in-4°), n° 75, p. 172, r. 17.

4) *Mir. S. Ursuari*, p. 841, l. 41.

5) VERCAUTEREN (F.), *Comment s'est-on défendu, au IXe siècle, dans l'empire franc, contre les invasions normandes?* (Annales du XXXe congrès de la Fédération archéologique et historique de Belgique. — Bruxelles, 1936, in-8°), p. 129-130: vanaf 885 verrijzen er in Noord-Frankrijk talrijke burchten, opgericht tegen de Noormannen.

6) DE WAELE (J.) en VAN WERVEKE (A.), *'s Gravensteen te Gent. Gids voor den bezoeker* (5e druk. — Gent, 1925, in-8°), bl. 18-20; *Gand. Guide illustré publié sous les auspices de la Commission des monuments et des sites de Gand* (5e éd. — Gand, 1926, in-8°), p. 102-103.

7) *Cf. supra*, bl. 72, n. 6.

(X^e eeuw) of *oppidum* (XIe en XIIe eeuwen) wordt aangeduid (1).

Verder nog, dit grafelijk kerkje ontstaat pas nadat de monniken van Sint-Baafs den graaf van Vlaanderen een gedeelte der relikwieën der H. Veerle hadden overgedragen, waarschijnlijk in den loop der X^e of zelfs in de eerste helft der XIe eeuw, maar in elk geval na den terugkeer der Sint-Bavelingen. Vermits het kapelletje waar zij zich vestigden tevoren al bestond (St. Jans), kan dit onmogelijk de toekomstige Sinte-Veerlekerk zijn geweest (2).

Men moet m. i. dus wel aannemen dat de Sint-Janskerk in het Gentsche *portus* de plaats is waar de Sint-Bavelingen kort na 900 hun kloosterschatten deponeerden. Daarmede staat men dus andermaal voor een stad Gent, een tweede *portus Gandensis*. De eerste uitdrukkelijke gegevens daarover biedt het bekende charter van Arnulf I, graaf van Vlaanderen, voor de Sint-Pietersabdij van 8 Juli 941 (3). Elders heb ik uitvoerig de omstandigheden waarin die verleening geschiedde toegelicht (4). Het klooster willend herstellen, waarvan hij en anderen zich de bezittingen toegeeigend hadden (5), zorgt de graaf voor een aantal inkomsten en goederen waarmede de monniken het zouden kunnen stellen (6). Enkele gegevens daarvan interesseeren ons hier rechtstreeks. Arnulf geeft o. m. 1^e den cijns die

1) Cf. *supra*, bl. 73, n. 2, en BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 99-103.

2) De heer lic. G. De Clercq bereidt een studie voor over de kerkelijke verhoudingen te Gent in de Middeleeuwen.

3) Beste tekst: DES MAREZ (G.), *Notice sur un diplôme d'Arnulf le Vieux, comte de Flandre* (Bulletin de la Comm. Roy. d'Hist., 5^e serie, t. VI, 1896), p. 243-252; enkele zeer interessante aanvullingen: SABBE (Et.), *Deux points*, p. 52-62.

4) BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, bl. 103-116.

5) *Ib.*, bl. 107-108.

6) DES MAREZ (G.), *Notice*, p. 245-246: *Etsi non omnia, saltem reddidi aliqua,.... queque estimavi sufficere monachis...*

in het Gentsche *portus*, reikend van de Schelde tot aan de Leielooop, wegens de doeningen (1) geïnd wordt; 2^e het tiend dat de stedelingen voor hun zeileheil verschuldigd zijn (2), en 3^e een vaarrecht dat van de schepen op doortocht geëischt wordt. Verder hoort men van de grenzen van die tweede stad Gent, buiten de reeds vernoemde waterlopen: de Muinkmeersch nl. en de Kouter (3). Voorloopig kan het gebied van dit *portus* van omstreeks 941 dus afgebakend worden als: tusschen Leie en Schelde (de Reep) en tot aan de Kouter (4). Daar voor de Sint-Baafsabdij waarschijnlijk een gelijkaardig restauratieprocédé werd gevolgd als voor *Blandinium* gekend is en men op 5 Mei 966 van *mansiones ultra Legiam de portu Gandavo* (5) voor het Gandaklooster hoort, blijkt het dat dit tweede Gent zich ook tot den linkeroever van de Leie uitstreckte (6). Dit X^e eeuwse Gent was derhalve aangelegd op den hoogen rug tusschen Reep en Leie met een gedeelte aan den overkant van deze rivier. Het leeuwenaan-deel lag dus op voormalig gebied (7) van de verdwenen Sint-Pietersabdij.

1) Voor die eenigszins dialektische, doch teekenende uitdrukking: BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 99 en n. 4.

2) Zinspeling op de Sint-Janskapel, het oudste portuskerkje *cf. supra*, bl. 72.

3) Voor de Gentsche toponiemen tot omstreeks 1300: BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, Bijlage IV: Plan van Gent omstreeks 1300, bl. 467-488 en bl. 526-528, met kaart tusschen bl. 468 en 469.

4) Waarschijnlijk begrensde dus moerassig gebied, als de Mere, de Paddenhoek, enz. het X^e eeuwse *portus* naar den kant der Sint-Pietersabdij.

5) HALPHEN (L.) et LOT (F.), *Recueil des actes de Lothaire et de Louis V, rois de France, 954-987* (Chartes et diplômes relatifs à l'histoire de France. — Paris, 1908, in-4°), n° XXVI, p. 64.

6) De zoogenaamde Sint-Michielswijk, integreerend deel van het X^e eeuwse Gentsche *portus*: VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 24-31; ook BLOCKMANS (Fr.), *Bijdrage tot de studie van het stedelijk "allodium," te Gent* (Bulletin de la Comm. Roy. des anciennes lois et ordonnances de Belgique, t. XIV, 2^e fasc., 1935, bl. 141-156).

7) *Cf. supra*, bl. 65, n. 4.

De drie rechten die Arnulf I op 8 Juli 941 aan het gerestaureerde *Blandinium* toekende (het stadsdeel op vroeger gebied van Sint-Baafs was toen waarschijnlijk nog te onbeteekenend om die abdij een deel van het *nau-lum* toe te kennen !), beduiden niet dat de graaf van Vlaanderen er geen andere in dit tweede *portus Gandensis* bezat ! Zoo moet hij er waarschijnlijk ook het balfaart (1) geïnd hebben, welke bijdrage tot het onderhoud der grafelijke versterking in de tweede helft der XIIe eeuw nog steeds geheven wordt ofschoon onder sterk gemoderniseerde vorm (aandeel in de boeten) en, zeer typeerend, ten voordeele van de stadsmuren (2). De zin van dit recht is alsdan echter ook reeds zoozeer vervaagd dat het oorspronkelijk karakter er grootendeels van verloren gegaan is (3). Ofschoon de graaf waarschijnlijk nog wel andere lasten op de schouders der stedelingen gelegd had, die hebben in de latere bronnen geen merkbare sporen achtergelaten.

Deze verschillende financiële prestaties gingen nochtans gepaard met zekere voorrechten. Zoo schijnen de Gentenaren steeds als vrijen beschouwd geworden te zijn (4), terwijl zij onafgebroken aan het grafelijk gerecht onderworpen waren (5).

Wat de bevolking van dit omstreeks 900 herstichte Gent betreft, Othelbold, abt van Sint-Baafs, verklaart

1) Daarover: VERLINDEN (Ch.), *Le balfart. Corvée-redevance pour l'entretien des fortifications en Flandre au Moyen Age* (Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, dl. 12, 1933, bl. 107-136).

2) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studiën*, bl. 53-66.

3) In de Iepersche gegevens is het doodgegewoon een stadsinkomen geworden!

4) Op 14 April 1127 wordt dit de bewoners van Sint-Omaars erkend: VERCAUTEREN (F.), *Actes des comtes de Flandre: 1071-1128*, n° 127, p. 296, par. 9. Voor Gent zijn vanaf 1003 elementen voor handen om tot de persoonlijke vrijheid der bewoners te besluiten: BLOCKMANS (Fr.), *Gentse Stadspatri-ciaat*, bl. 58-61.

5) BLOCKMANS (Fr.), *De oudste privileges der groote Vlaamsche steden* (Nederlandsche Historiebladen, 1^e jaargang, 1938), bl. 426.

om 1020 (1) dat die zoowel uit weergekeerde vroegere hoorigen der (verdwenen) abdijen, als uit vreemden, gekomen van men weet niet waar, bestond (2). Het is duidelijk dat op beide groepen juridisch slechts het begrip vrijen toepasselijk was: van de eerste waren de voormalige meesters, de twee Gentsche kloosters, verwoest en ontbonden; van de tweede zelfs totaal onbekend! Deze persoonlijke vrijheid heeft den graaf van Vlaanderen nochtans geenszins belet allerlei prestaties van de stichters van het tweede Gent te eischen, dit echter wegens zijn feitelijke macht, als openbaar gezag en als eigenaar (zij het dan ook door usurpatie) van den bodem waarop die nieuwe stad verrees. Het is waarschijnlijk dit persoonlijk juridisch statuut dat de bijzondere verhouding der Gentenaren omstreeks 940 en tegenover den graaf, en tegenover de abdijen bepaald heeft.

Door dit alles is dit X^e eeuwse Gent een speciaal type onder de overige oude Vlaamsche steden: Atrecht, Sint-Omaars, Dowaaï, Brugge en Doornik. Ondanks zekere analogieën in de ontwikkeling (die echter nauwkeurig te omschrijven zijn wil men degelijk werk voorbrengen!), zijn de verschillen diepgaand en vooral van groote beteekenis. Zoo is dit tweede Gent geen « kerkelijke » stad, zooals men ten onrechte voorgesteld heeft (3), doch een volstrekt leeke agglomeratie (de eenige belangrijke misschien in het X^e eeuwse Vlaanderen) maar die vanaf 941 een tintje « kerkelijkheid » verwerft door de rechten die de twee abdijen er alsdan bekomen. Dit klerikaal karakter is echter slechts zuiver financieel, verdwijnt dan ook vlug door afkoop, terwijl de X^e eeuwse stedelingen logischerwijze nooit in de abdiorganisatie als integreerend bestanddeel werden opgenomen (4).

1) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 153, n. 3.

2) SERRURE (C. P.), *Cart. de Saint-Bavon*, n° 12, p. 17.

3) ROLLAND (P.), *De l'économie antique*, p. 246.

4) BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, bl. 112-116.

Dit Gentsche *portus* wordt even na het midden der X^e eeuw nog herhaaldelijk vernoemd, zoowel in de diploma's van Sint-Baafs als in deze van Sint-Pieters. Gewoonlijk wordt dit tweede Gent *portus* genoemd (1), eenmaal ook *vicus* (2), welke termen duidelijk de economische beteekenis van de herrezen stad illustreeren (3). De latere geschiedenis van dit nieuwe Gent is tamelijk goed bekend (4), behalve voor wat de terreinaanwinst (zoowel bouwgrond als *communia* in en nabij het *portus*) en de uiteindelijke afbakening van het stadsgebied betreft, zooals dit in de XIIe eeuw bekend is (5). Het is niet noodig er hier verder over uit te wijden.

* * *

Wanneer men die twee opvolgende Gentsche *portus*, het eerste van omstreeks 800 tot 851 (of mogelijk 879-880) en het tweede van omstreeks 900, vergelijkt, dan vallen een reeks verschillen op.

Een eerste eigenaardigheid: er is tusschen die twee stadsfenomenen een verschuiving van de kern merkbaar (6). Het eerste *portus* lag inderdaad aan de samenvloeiing van Leie en Schelde op den linkeroever van den stroom, bij of rondom de Sint-Baafsabdij; het tweede vormt zich met de huidige Groentenmarkt als centraal punt uittakkend op de Hoogpoort, waarschijnlijk reeds vroeg ook langs de Korenmarkt naar de Veldstraat en in lichte mate over de Leie. Het laatste keert letterlijk den

1) Cf. *supra*, bl. 74, n. 1.

2) HALPHEN & LOT, *Recueil*, n^o I, p. 3, r. 5-6: 11 December 954.

3) Voor de zin van *vicus*, handelscentrum: VOGEL (W.), *Wik-Orte und Wikinger. Eine Studie zu den Anfängen des germanischen Städtewesens* (Hansische Geschichtsblätter, 60. Jhrg., 1935), S. 25 en N. 49; ook S. 35.

4) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 118 en vlg.

5) VAN WERVEKE (H.), *Kritische Studien*, bl. 67-76.

6) Een dergelijk geval voor Dowai: ESPINAS (G.), *Les finances de la commune de Douai* (Paris, 1902, in-8°), p. 9, n. f. De heer prof. H. Van Werveke herinnerde me aan dit interessante parallel, waarvoor hier m'n besten dank.

rug naar die oudste stadsvorming ! Waarom die verplaatsing ? Ik meen wegens de veranderde omstandigheden uit het einde der VIIIe eeuw en kort na 892, de beide mogelijke aanvangsdata der twee opvolgende Gentsche *portus*. Bij het begin der IXe eeuw (of misschien al op het einde der VIIIe ?) determineerde de economisch gunstige ligging evenals den rijkdom der Sint-Baafsabdij (1) het ontstaan van het eerste Gent. In 879-880 tot 892 echter was elk attractiecentrum van dien aard door de verwoesting der beide kloosters hier verdwenen, terwijl kort na 892 en op een andere plaats een nieuw aantrekkingspunt ontstond, nl. de grafelijke versterking. In die periode van invallen (sedert 851 hadden de Noormannen inderdaad met een zekere regelmaat de streek leeggeplunderd) was militaire bescherming van primordiaal belang, een *conditio sine qua non* voor stadsvestiging. Tevens bood die grafelijke residentie zekere economische voordeelen (2) die elders te lande niet meer bestonden. Dit verklaart dat, vlak tegenover den grafelijken burcht, omstreeks 900 een tweede Gent verrees, dat door de gelukkige keuze zijner vestigingsplaats bovendien nog van een andere soort bescherming genoot, nl. deze tegen het water. Immers, de onbedijkte rivieren met hun tallooze armen vormden niet slechts een uitstekende verkeersweg, doch tevens uiterst gevaarlijke naburen, niet door kunstwerken bedwongen zooals ten huidige

1) Het is waarschijnlijk dat Sint-Baafsabdij in de tweede helft der VIIIe en in de eerste der IXe eeuwen de rijkste der beide Gentsche kloosters was, Sint-Pieters slechts langzaam van de plunderingen van omstreeks 719 herstellend: GRIERSON (Ph.), *Early abbots of St. Bavo's* p. 51, n. 2.

2) PIRENNE (H.), *La civilisation occidentale au Moyen Age du XIe siècle au milieu du XVe siècle. Première partie: le mouvement économique et social* (Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz, t. VIII. — Paris, 1933, in-8°), p. 15-16; ook SABBE (Et.), *Quelques types de marchands des IXe et Xe siècles* (Rev. belge de Phil. et d'Hist., t. XIII, 1934), p. 176-187.

dage. De helling van de Hoogpoort (1), beginnend aan de Groentenmarkt en reikend tot aan den Reep, verenigde dus die twee essentiele veiligheidsfactoren: bescherming tegen aanvallers zoowel als tegen het oningetoomde water. De nabijheid en gemakkelijke bereikbaarheid van de samenvloeiing van Leie en Schelde, economisch van het hoogste gewicht (2), bewerkte dat die verschuiving van den stadskern naar het militair best beschermde punt de mogelijk nadeelige gevolgen dier verplaatsing neutraliseerde. Wanneer omstreeks 940 de beide Gentsche kloosters worden gerestaureerd, heeft het tweede Gentsche *portus* zich reeds degelijk tusschen Leie en Schelde ontwikkeld en zijn de armtierige abdijen economisch niet meer in staat de verplaatsing der stad, hetzij naar de ligging van het eerste Gent, hetzij naar de buurt van *Blandinium*, te bewerken (3).

Een tweede opmerkenswaardig verschil: terwijl het X^e eeuwse *portus* een administratieve eenheid vormt waarnevens omstreeks 940 twee nieuwe ontstaan, de immunitaire domeinen der gerestaureerde abdijen, is er in onze kennis van het vroeg IXe eeuwse Gent niet het minste dat op een dergelijke radikale splitsing wijst. Inderdaad, lijkt het eerste Gent wel een economisch en mogelijk in zekere mate ook een sociaal verschillend fenomeen ten overstaan van de rest van Sint-Baafs' domein geweest te zijn, er is nochtans niet het minste spoor van juridische of administratieve differentiatie tusschen die twee op te merken. Deze

1) Het laagste gedeelte er van, het dichtst bij de Groentenmarkt, heet nog in de eerste helft der XIIIe eeuw veelbetekenend *Port* (in den zin van *portus*), de rest echter *Alla Porta*: BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 471, *t en l'*.

2) Het is deze fysische ligging die de handelsrichting van Gent verklaart!

3) Desniettemin profiteeren de Gentenaren van die nieuwe centra, zoowel als van hun privileges: BLOCKMANS (Fr.), *op. cit.*, bl. 141 en vlg.

verschillende instelling dier drie elementen, de beide kloosters en het *portus*, vóór en na 851 (of 879-880) tot 892 wordt m. i. eens te meer verklaard door de breuk die de invallen der Noormannen hier te Gent verwekt hebben. Het eerste Gentsche *portus* was stilaan gegroeid bij de Sint-Baafsabdij, uitsluitend op den grond van dit klooster, zonder zich vooralsnog, in zoo verre men dit weten kan, uit het domaniaal verband los te werken. De toestand is echter gansch anders in de eerste helft der X^e eeuw! Vanaf 900 ongeveer ontstaat het tweede Gent, op een andere plaats en vooral op voormalig domein der beide kloosters, grond die de graven van Vlaanderen zich zonder meer toegeëigend hadden. Als dusdanig is die wordende stad in de schaduw van den burcht aan den graaf onderworpen, niet slechts als openbare macht doch ook als grondheer. Wanneer nu rond 940 de twee abdijen hun nieuw leven inzetten, dan verwerven zij enkele, bepaalde financieele rechten in dit *portus*, doch voor de rest verandert er niets. Gent blijft publiekrechtelijk onder den graaf van Vlaanderen, de burgers blijven hun reeds een halve eeuw oud juridisch statuut bewaren, zij betalen voortaan slechts enkele der « belastingen » aan de twee kloosters in plaats van, zooals voorheen, aan den graaf.

Vandaar dat dit tweede Gentsche *portus* als een gesloten administratieve, van de abdiydomeinen verschillende eenheid door de tijdgenooten wordt beschouwd (1).

Een verder verschil houdt verband met de juridische verhouding: stedelingen tegenover abdiijimmuniteten. Terwijl het eerste Gent inderdaad een « kerkelijke » stad der Sint-Baafsabdij (2) blijkt geweest te zijn, waarvan de bewoners de hoorigen van het klooster waren, met

1) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 113-114.

2) In den zin van ROLLAND (P.), *De l'économie antique ...*, p. 246.

al de mogelijke voor- en nadeelen aan dien status verbonden (1), is het tweede *portus* een volkomen leeke stad. De beide Benediktijnerkloosters hebben er vanaf 940 ongeveer enkele, zeer duidelijk omschreven rechten, doch verder niets anders! Het is de graaf van Vlaanderen die in het X^e eeuwse Gent de plak zwaait. Dit verschil tusschen het karakter van «kerkelijke» agglomeratie en van stad waarop de geestelijken enkele bepaalde rechten genieten, blijkt duidelijk uit het volgende. Terwijl in werkelijk «kerkelijke» steden, als Atrecht, de rechten der geestelijkheid nimmer geheel verloren zijn gegaan, worden die drie gekende rechten van Sint-Pieters op het Gentsche *portus* (grondcijs, tiend en tol) nog in den loop der Hooge Middeleeuwen afgekocht (2). Vóór 1100 heeft Gent zich van elke band met de twee abdijen, behalve de zuiver kerkelijke van het patronaat der portusbidplaatsen, ontdaan, terwijl het al dien tijd, zoo goed als later, aan het grafelijk gezag onderworpen blijft. Terwijl de stedelingen van het eerste Gent de Sint-Baafsabdij een hoofdelijke cijns moesten, zooals te Atrecht tot volop in de XIIe eeuw, is er van iets dergelijks in het X^e eeuwse *portus* geen kwestie: het is dan ook een volkomen leeke stad.

Wanneer men deze drie essentiele verschillen tusschen de twee opvolgende Gentsche *portus* beschouwt, dan is het moeilijk te beweren dat er hier een sociaal-ekonomische, administratieve en juridische continuïteit vanaf ongeveer 800 tot het midden der X^e eeuw zou bestaan hebben. Tegenover dit eenige element ten voordeele dier thesis (3) — enkele weergekeerde oud-cijnsplichtigen

1) Bij voorbeeld tolvermindering of zelfs volledige kwijtschelding, zooals voor Atrecht!

2) BLOCKMANS (Fr.), *Gentsche Stadspatriciaat*, bl. 118-136.

3) Het is bovendien nog maar een zwak argument! Inderdaad, doordat de domaniale en juridische organisaties der beide kloosters uiteen gevallen waren, waren die oud-*domestici* dood-

der abdijen helpen mede aan de herstelling van Gent — staat de kompakte massa der argumenten die op een volledige onderbreking wijzen: verschuiving van den stadskern, vernietiging en zelfs ontbinding van de vroeg IXe eeuwse kloostergemeenschappen om slechts een halve eeuw na de herstelling van Gent herop te duiden, administratieve en juridische verscheidenheid tusschen het eerste en het tweede *portus* en hun bewoners.

Het besluit dezer studie is m. i. dan ook: er zijn twee opvolgende Gentsche *portus* geweest. Een eerste lag aan de samenvloeiing van Leie en Schelde rondom of bij de Sint-Baafsabdij, terwijl men er sporen van vindt vanaf ongeveer 800 tot 851 of misschien 879-880. Een tweede ving omstreeks 900 aan, gelegen grotendeels tusschen Leie en Schelde met de huidige Groentenmarkt als centraal punt. Verder verband dan den naam en mogelijk enkele individuen is er nochtans tusschen die twee stadsfenomenen niet te bespeuren (1).

FR. BLOCKMANS.

gewoon *out-laws*, t. t. z. vrijen geworden, die met de ontbonden abdijen niets meer te stellen hadden.

1) Ik dank de HH. prof. F. L. Ganshof, G. Espinas en Ph. Grierson voor de interessante opwerpingen, me gedaan bij de lezing eener Fransche samenvatting van dit artikel op de "Journées d'histoire des institutions régionales", gehouden door de Société d'histoire du droit des pays flamands, picards et wallons te Gent van 30 Maart tot 2 April 1939.